

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXXIX

P R E S I D E N C Y

Book 14

VLADAN ĐORĐEVIĆ

ON THE OCCASION OF THE 176th ANNIVERSARY OF HIS BIRTH

BELGRADE 2020

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXXIX

ПРЕДСЕДНИШТВО

Књига 14

ВЛАДАН ЂОРЂЕВИЋ

ПОВОДОМ СТО СЕДАМДЕСЕТ ШЕСТ ГОДИНА ОД РОЂЕЊА

БЕОГРАД 2020

Организациони одбор
академик Владимир Кањух
академик Радоје Чоловић
дојисни члан Мира Радојевић
дојисни члан Јован Делић
Вера Бајићина, секретар

Рецензенти
академик Василије Крстић
академик Нада Милошевић Ђорђевић
академик Миодраг Чолић
академик Љубодраг Димић
проф. др Душан Иванић
проф. др Горан М. Максимовић

Главни уредник
академик Зоран Кнежевић

Уредници
академик Владимир Кањух
академик Радоје Чоловић
дојисни члан Мира Радојевић
дојисни члан Јован Делић

Издавач
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектура
Младенка Савичић

Коректура
Рајка Павловић

Дизајн корица
Драјана Лацмановић–Лекић

Штампа
Службени гласник, Београд

ISBN 978-86-7025-888-4

Тираж 400 примерака

© Српска академија наука и уметности, 2020.

С А Д Р Ж А Ј

Реч уредника.....	9
Василије Ђ. Крестић: <i>Владан Ђорђевић и Српско учено друштво</i>	11
Vasilije Đ. Krestić: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Learned Society (SLS)</i>	17
Вељко Тодоровић: <i>Владан Ђорђевић и српска војска</i>	19
Veljko Todorović: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Army</i>	35
Вељко Тодоровић, Јово Зељковић: <i>Владан Ђорђевић и историја Српској војној санијети</i>	37
Veljko Todorović, Jovo Zeljković: <i>Vladan Đorđević and the History of the Serbian Medical Corps</i>	52
Радоје Чоловић, Владимир Кањух: <i>Владан Ђорђевић и Српско лекарско друштво</i>	53
Radoje Čolović, Vladimir Kanjuh: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Medical Society</i>	68
Радоје Чоловић: <i>Прикази, предавања и дискусије др Владана Ђорђевића на састанцима Српској лекарској друштва</i>	71
Radoje Čolović: <i>Dr Vladan Đorđević's Presentations, Lectures and Discussions at the Serbian Medical Society Meetings</i>	80
Зоран Вацић: <i>Народна медицина у Срба написао др Владан Ђорђевић</i>	81
Zoran Vacić: <i>Narodna medicina u Srba by Dr Vladan Đorđević</i>	103
Радоје Чоловић: <i>Владан Ђорђевић иницијатор и оснивач „Српској друштва за приватну помоћ рањеницима и болесницима“ (Српској друштва Црвеној крсти)</i>	105
Radoje Čolović: <i>Vladan Đorđević, Initiator and Founder of „The Serbian Society for Private Assistance to the Wounded and Sick Soldiers“ (Serbian Red Cross Society)</i>	116

Гордана Лазаревић: Улога др Владана Ђорђевића као уредника и власника часописа Отаџбина у развоју здравствене културе.....	117
Gordana Lazarević: <i>Vladan Đorđević's role as the editor and owner of the journal Otažbina in building a culture of health</i>	136
Зоран Ваџић: Реформа помоћи сиромашнима – допринос Владана Ђорђевића	137
Zoran Vacić: <i>Reform of help to the Poor – Vladan Đorđević's Contribution</i>	150
Радоје Чоловић: Др Владан Ђорђевић, први почасни доктор медицинских наука Универзитета у Београду	153
Radoje Čolović: <i>Dr Vladan Đorđević, the first Honorary Doctor of Medical Sciences of the University of Belgrade</i>	164
Зоран Ваџић: „Мизерија практичној животи“ Владана Ђорђевића	165
Zoran Vacić: <i>Vladan Đorđević's "Misery of Practical Life"</i>	184
Борис Милосављевић: Породица и порекло Владана Ђорђевића	185
Boris Milosavljević: <i>Vladan Đorđević's Family and Background</i>	203
Драган Симеуновић: Полемика др Владана Ђорђевића са српским социјалистима о „сиротињској болници“ и радничком питању	205
Dragan Simeunović: <i>The Polemic of Dr Vladan Đorđević with Serbian Socialists About "the Hospital for the Poor" and the Labour Issue</i>	237
Мирослав Перишић: Дипломатски дани Владана Ђорђевића у Атини	239
Miroslav Perišić: <i>Vladan Đorđević's Diplomatic Service in Athens</i>	251
Петар В. Крестић: Шест писама Стојана Новаковића Владану Ђорђевићу 1893. године	253
Petar V. Krestić: <i>Six Letters that Stojan Novaković sent to Vladan Đorđević in 1893</i>	270
Славенко Терзић: Балкански хоризонти Владана Ђорђевића	271
Slavenko Terzić: <i>Balkan Horizons of Vladan Đorđević</i>	292
Милић Ј. Милићевић: Државне и друштвене промене за време председништва Владана Ђорђевића (октобарској режима) 1897–1900. године	293
Milić J. Milićević: <i>State and Social Changes During the Presidency of Vladan Đorđević (October Regime) 1897–1900</i>	306
Војислав Г. Павловић: Конкордатско питање за време владе Владана Ђорђевића	307
Vojislav G. Pavlović: <i>The Concordat Issue During the Government Led by Vladan Đorđević</i>	319

Владимир Јовановић: <i>Владан Ђорђевић и Ивањдански атентат</i>	321
Vladimir Jovanović: <i>Vladan Đorđević and the Ivandan Assassination Attempt</i>	340
Ђорђе Ђурић: <i>Владан Ђорђевић и Јован Жујовић, политичке судбине два разочарана обреновићевца</i>	343
Đorđe Đurić: <i>Vladan Đorđević and Jovan Žujović, the Political Destiny of two Disillusioned Supporters of the Obrenović Dynasty</i>	360
Јован Делић: <i>Владан Ђорђевић у науци о књижевности</i>	363
Jovan Delić: <i>Vladan Đorđević and the Science of Literature</i>	377
Душан Иванић: <i>Владан Ђорђевић и српски реализам</i>	379
Dušan Ivanić: <i>Vladan Đorđević and Serbian Realism</i>	385
Љиљана Костић: <i>Аутобиографски и поетички дискурс Владана Ђорђевића</i>	387
Ljiljana Kostić: <i>Vladan Đorđević's Autobiographical and Poetic Discourse</i>	397
Татјана Јовићевић: <i>Историја, фикција, актуелност – приповедање и поруке у прози Владана Ђорђевића</i>	399
Tatjana Jovičević: <i>History, Fiction, Actuality – Storytelling and Messages in the Prose of Vladan Đorđević</i>	415
Јована М. Јосиповић: <i>Митологика романтичне љубави и страсти у Кочиной крајини</i>	417
Jovana M. Josipović: <i>Mythopoetics of Romantic Love and Passion in Kočina krajina</i>	426
Драгана Вукићевић: <i>Голгота – естетика мелодрамске прозе</i>	427
Dragana Vukičević: <i>Golgotha – The Poetics of Melodramatic Prose</i>	445
Снежана Милосављевић Милић: <i>Слика владара између историјске и књижевне наративе у роману У фронт Владана Ђорђевића</i>	447
Snežana Milosavljević Milić: <i>A Portrait of a Ruler Between Historiographic and Literary Narration – U front by Vladan Đorđević</i>	455
Горан М. Максимовић: <i>Путописна проза Владана Ђорђевића</i>	457
Goran M. Maksimović: <i>Travelogue Prose by Vladan Đorđević</i>	468
Зорица Несторовић: <i>Раг Владана Ђорђевића у области драме</i>	469
Zorica Nestorović: <i>Vladan Đorđević's Work in the Field of Drama</i>	484

Радослав Ераковић: <i>Лекар, њојџуковник и невешџи коњаник: мемоарско-дневничка сучељавања Владана Ђорђевића и Пере Тодоровића</i>	485
Radoslav Eraković: <i>Physician, Lieutenant Colonel and Unskilful Equestrian: Literary Rivalry Between Vladan Đorđević and Pera Todorović</i>	495
Гордана Илић Марковић: <i>Бечке ѓодине Владана Ђорђевића</i>	497
Gordana Ilić Marković: <i>Die Wiener Jahre von Vladan Đorđević</i>	514
Драгана Бедов: <i>Успомене Владана Ђорђевића – између сведочења и настојања</i>	515
Dragana Bedov: <i>Uspomene by Vladan Đorđević – Between Testimony and Aspiration</i>	541

РЕЧ УРЕДНИКА

На предлог Одељења медицинских наука, Председништво Српске академије наука и уметности је 2020. годину посветило академику Владану Ђорђевићу. Четворочлани Одбор добио је изузетно тежак задатак да, на начин како су већ представљени истакнути чланови Академије, Јован Цвијић, Михаило Петровић Алас, Стојан Новаковић и Слободан Јовановић, нашој и страниој јавности што потпуније представи академика Владана Ђорђевића, који је током свог, за своје време врло дугог живота, уз изврсне личне способности, испољио широка интересовања и дао изузетне доприносе у разним областима у којима је делао и којима је често давао и лични печат.

Владан Ђорђевић је био један од првих Срба пореклом из Србије који су завршили студије медицине, први српски хирург у данашњем смислу речи који је у области хирургије и српске медицине, војном и грађанском санитету, медицинској публицистици, издаваштву и преводилаштву у медицини, оставио изузетно дубоке трагове. Уз то, он је био изузетан друштвени радник, оснивач три велика друштва која и данас постоје и успешно раде, председник Одбора београдске општине, успешан министар просвете и црквених дела, министар привреде, вишегодишњи дипломата у Грчкој и Турској, три године председник Владе и министар иностраних дела, истакнути национални радник, који се успешно огледао и у књижевности као писац приповедака, историјских романа, путописа, преводилац, оснивач, власник и уредник часописа *Ошацибина*, једног од најбољих часописа у другој половини деветнаестог века, припадник једне изузетне генерације српске интелигенције која је дала огроман допринос обнови српске државе и њених институција.

У свом изузетно богатом животу, био је активни учесник четири рата, француско-пруског (1870/71), начелник српског војног санитета у два српско-турска рата (1876–78) и српско-бугарског рата (1885) и заточеник у Првом светском рату. Сретао је најистакнутије људе свога времена, из области медицине, књижевности, политике, дипломатије, разговарао и преговарао са неким од најзначајнијих државника свога времена, био гост председника, краљева, царева и султана, али и политички осуђеник и заточеник.

Да би што боље одговорио овом врло захтевном задатку, Одбор је одлучио да се у Галерији Српске академије приреди изложба о животу и делу Владана Ђорђевића са репрезентативним каталогом, да се организује научни скуп о његовом животу и делу, да се изда двојезично издање о његовом животу, делу и времену у коме је деловао, да се изда зборник

радова са научног скупа и да се издају његове „Успомене“, које у рукопису скоро цео век чекају на објављивање.

Чланови Одбора су поделили задатке. Академици Владимир Кањух и Радоје Чоловић су се старали о прилозима о академику Владану Ђорђевићу који су на било који начин у вези са медицином, дописни члан САНУ Мирјана Радојевић о радовима који се односе на његову делатност у дипломатији, државним и државничким пословима, а дописни члан Јован Делић о радовима из области књижевности.

Чланови Одбора изражавају велику захвалност свим ауторима прилога, а посебно рецензентима, академицима Василију Крестићу, Нади Милошевић Ђорђевић, Миодрагу Чолићу и Љубодрагу Димићу, и професорима Душану Иванићу и Горану М. Максимовићу, који су уложили велики труд да анализирају и оцене прилоге који се налазе у књизи.

О Владану Ђорђевићу су написане књиге и бројни радови, анализирани су његове делатности у разним областима, одржавани су научни скупови, држана предавања и припређиване изложбе. По сазнању Одбора, ово је први пут да се на једном месту настоји да се осветле његове делатности у свим областима у којима је делао, медицини, књижевности, друштвеним, дипломатским, државним и државничким и другим областима.

Свесни да ни на једном научном скупу о Владану Ђорђевићу није могуће рећи све, и да ће увек остати нешто што није обухваћено и анализирано, чланови Одбора се ипак надају да ће њихов труд и труд великог броја приложника у књигама и предавача на научном скупу помоћи да учесници скупа и читаоци пратећих публикација стекну једну потпунију слику о животу и делу академика Владана Ђорђевића.

Одбор је био одлучио да се научни скуп одржи на 176. годишњицу рођења академика Владана Ђорђевића и да се радови планирани за научни скуп објаве у књизи „Владан Ђорђевић, живот и дело“ пре одржавања скупа 3. и 4. децембра 2020. године.

Нажалост, иако су све припреме биле обављене, због пандемије изазване корона вирусом и рестрикција које су уведене у циљу њеног сузбијања, одржавање научног скупа у планирано време није било могуће, тако да је скуп морао да се одложи и биће одржан чим то буде било могуће.

Уредници

ПУТОПИСНА ПРОЗА ВЛАДАНА ЂОРЂЕВИЋА

ГОРАН М. МАКСИМОВИЋ*

С а ж е т а к. – У огледу су анализирани три књиге путописне прозе Владана Ђорђевића (1844–1930), објављене под јединственим насловом *Пућничке црте* у Државној штампарији у Београду 1865, 1869, 1874. године, као и два путописа која су објављена изван ових књига: „На броду Софија“ (*Јавор*, 1874) и „Једна ноћ у Атинама“ (*Ошцабина*, 1892). Указано је на жанровске карактеристике именоване у облику поднаслова (путничка црта, путничка новела), на фрагментарност и поучни карактер путописних текстова, а затим и на слику домаћег и страног свијета у тим путописним цртама (Трст, Крагујевац и Студеница, Цариград, Букурешт, Атина, и Чешко-Саска Швајцарска). Посебно је указано на приказивање простора и људи, те непосредних доживљаја са тих описаних путовања, као што је указано и на историјске реминисценције и подсећање на важне догађаје који су се одиграли у прошлости тих крајева.

Кључне ријечи: путопис, црте, приче, домаће, страно, прошлост, садашњост, простор, људи, историја

Био је један од неприкосновених књижевних и политичких ауторитета обреновићевске Србије, а његов вишедеценијски утицај у свим областима јавног живота (медицина, књижевност, култура, образовање, наука, политика), савременици су називали „владановштином“. Рођен је у Београду, 21. новембра 1844. године, у породици цинцарског поријекла која се доселила у Београд 20-их година 19. вијека. Крштено име Ипократ замијенио је као великошколац у касније име Владан под којим је постао општепознат и утицајан. Отац Ђорђе био је апотекар, мајка Марија била је поријеклом из београдске трговачке породице Леко. Основну школу је започео у родном граду, а након пресељења са породицом окончао је у Сарајеву. Послије повратка у Београд, завршио је гимназију. „Припадао је генерацији која је маштала и сновала о Душановом царству“.¹ Прву годину Лицеја завршио је у родном граду, а затим је као државни стипендиста студирао медицину у Бечу (1863–1869). Као студент постао је члан српског ђачког друштва *Зора*, а затим је

* goran.maksimovic@filfak.ni.ac.rs

¹ Предраг Протић, „Проза Владана Ђорђевића“, *Сумње и надања. Прилози истраживању духовних кретања код Срба у доба романтизма*, Просвета, Београд, 1986, стр. 194.

био један од покретача *Уједињене омладине српске* (1866), био је њихов секретар и члан главног одбора, те представник „омладинаца“ на Свесловенском конгресу у Москви (1867). По окончању основних студија, на Универзитетској хируршкој клиници у Бечу слушао је предавања из хирургије и акушерства (1869–1871). Током француско-пруског рата на њемачком бојишту усавршавао се у ратној хирургији (1870). По окончању студија добио је титулу доктора хирургије, а затим и магистра акушерства. У Бечу је живио са Паулином Бихнер, у ванбрачној заједници су добили двоје дјеце, а вјенчали су се тек по доласку у Београд (1871). Запослио се као војни лекар, а затим је убрзо постао шеф хирургије у Војној болници, професор у Војној академији (1874–1875), те дворски лекар књаза Милана (1872–1878). Основао је Српско лекарско друштво (1872), а био је његов секретар (1872–1874), потпредседник (1886–1889) и председник (1890–1891). Био је један од оснивача Српског друштва црвеног крста (1876) и сл. Члан Српског ученог друштва постао је 1869. године, а затим дописни (1888) и редовни члан СКА (1892).

Блискост са српским двором, допринијела је напуштању „омладинских идеја“ и окретању политичком конзервативизму, што је нарочито дошло до изражаја послје приступања Српској напредној странци (1883). Као политичар значајно је допринио реформи здравствених институција, школства, судства, пореског система, опремању војске, изградњи жељезница, цјелокупној привредној реформи земље и сл. Био је министар просвете и црквених дела и министар народне привреде у влади Николе Христића (1888–1889). Напредњаке је напустио 1889. године. Након абдикације краља Милана отишао је у дипломатију, био је посланик у Атини (1891–1893) и Цариграду (1894–1897). Вратио се у земљу да би постао председник владе и министар иностраних дела (1897–1900), а због изразито аутократске политике тај период је у опозиционим круговима називан „црном владановштином“. Након противљења вјеридби краља Александра са Драгом Машин и оставке кабинета, био је лишен свих војних чинова и пензије, тако да се након тога преселио у Беч (1900–1905). Послје повратка у Србију (1905), враћена му је пензија, али је убрзо био осуђен на шест мјесеци затвора због наводног одавања државних тајни у мемоарском дјелу *Крај једне династије I–III* (1905–1906). Након изласка на слободу повукао се из јавног живота и посветио се књижевном раду. Послје аустријске анексије Босне и Херцеговине (1908), определио се за афирмисање русофилских идеја. Под његовим уредништвом објављена је *Плава књиџа о српском ишћању* (1909). У току Првог свјетског рата био је интерниран у Аустрију (1916–1918). Послје преране смрти најстаријег сина Милана, а већ нарушеног здравља, преселио се у Беч (1921). Почасни доктор наука Београдског универзитета постао је 1925. године. Умро је у Бадену код Беча, 31. августа 1930. године.²

² Наводимо неке изворе за ближе упознавање са биобиблиографијом Владана Ђорђевића: Живомир Младеновић, „Ђорђевић Владан“, *Лексикон њисаца Југославије*, књ. II, Нови Сад, 1979, с. 43–45; Јован Деретић, *Српски роман 1800–1950*, Београд, 1980, с. 93–108; Владимир Јовичић, *Часопис Ошћаџбина 1875–1892*, Београд, 1985; Сузана Рајић, „Ђорђевић Владан“, *Српски биографски речник*, књ. III, Нови Сад, 2007, с. 522–525; Татјана Јовићевић, *Српски историјски роман 19. века*, Београд, 2007, с. 77–106; Сузана Рајић, *Владан Ђорђевић, биографија њоуздане Обреновићевце*, Београд, 2007, 381. с;

Књижевни рад започео је као гимназијалац. Прву приповијетку „Пушчана зрна“ објавио је у *Српским новинама* (1860), а затим је написао трагедију *Љубоје Жујан* коју је извело Дилетантско позориште у Великој пивари (1861). Историјски роман *Кочина крајина* објавио је 1863. године, а затим и три књиге *Пушничких црџа* (Београд, 1865; Београд, 1869. и Београд, 1874). Дрamu *Народ и великаши* објавио је 1868. године. Ово дјело је у новије доба прештампано у едицији „Драмска баштина“ Музеја позоришне уметности Србије, у редакцији Душана Михаиловића (коло VIII, књига 2, Београд, 2001). Приповијетке је објавио под насловом *Скуљене приповијетке Владана Ђорђевића 1–3* (Београд, 1872, Панчево, 1879). Историјски роман *Цар Душан I–III* започет је 1875. године, а завршен тек 1919. године.

Написао је укупно шест књига мемоарских *Успомена*. Прву је објавио у Новом Саду (1927), док се друга, трећа, четврта и пета налазе у РОМС-у, а шеста под насловом *Министар у ројсџу (моја сџаросџ)*, налази се у Архиву Србије. У најновије вријеме о Владановој мемоаристици, као и цјелокупном његовом прозном дјелу, веома успјешан докторат одбранила је Љиљана Тијанић Костић на Филозофском факултету у Новом Саду (2013). Бројне прилоге (приповијетке, путописе, романи и драме, критике, мемоарску прозу, преводе са њемачког, француског, руског и новогрчког језика, чланке из медицине, политике, дипломатије, природних наука), објављивао је у водећим листовима и часописима свога времена (*Српске новине*, *Видовдан*, *Световид*, *Даница*, *Мајџица*, *Босанска вила*, *Јавор*, *Лейојис Мајџице српске* и сл.). Између бројних стручних књига издвајамо *Народну медицину у Срба* (Нови Сад, 1872), *Историју српској војној саниџеџа* (Београд, 1879, 1881). Истакао се као покретач и уредник једног од најзначајнијих часописа епохе српског реализма *Оџаџбина* (1875, 1880–83, 1887–92).

Мада је у томе гајио највеће књижевне претензије, као писац историјских романа истакао се више као фактограф, као историчар и добар познавалац српске прошлости, него као романсијер са развијеном имагинацијом и способношћу да умјетничким средствима дочара једно доба, што је била општа слабост овог жанра у српској књижевности 19. вијека (Ј. Игњатовић, С. Новаковић, Ч. Мијатовић). У том смислу је нарочито карактеристичан његов тротомни роман *Цар Душан*, посвећен приказивању двадесетогодишње владавине Стефана Душана, у којем је „огромна историјска документација“ у великој мјери ослабила и маргинализовала романескно причање, тако да је ово дјело често навођено као примјер странпутице на коју је био запао српски историјски роман 19. вијека.³

Међу објављеним мемоарским списима, посебну пажњу могу и данас да привлаче књиге: *Српско-џурски раџи. Успомене и белешке из 1876, 1877, 1878. џод.* (Београд, 1907), *Историја Српско-бујарској раџа 1885. џод.* (Београд, 1908), *Министар у аџу* (Београд, 1909). Касније су оне једним дијелом прештампане и у књизи под приређивачким насловом *Успомене*, у Нолитовој едицији „Мемоари, дневници, аутобиографије“ 1988. године. У данашњем

Горан Максимовић, „Неприкосновени ауторитет (Владан Ђорђевић (1844–1930))“, *Заборављени књижевници – књижевноисторијски оџеди српској 19. вијека*, Просвјета, Пале, 2013, с. 130–133.

³ Јован Деретић, „Неуспех историјског романа“, *Српски роман 1800–1950*, Нолит, Београд, 1980, стр. 99–100.

времену највише пажње заслужује Ђорђевићева мемоарска и путописна књижевност, зато би ваљало изнова публиковати та дјела или их приредити за штампу из рукописне заоставштине, а онда приступити новом читању и вредновању овог заборављеног писца.

Предмет нашег посебног интересовања представља путописна проза Владана Ђорђевића. Издвајамо три књиге путописа: – *Пућничке цртие Владана Ђорђевића*, књига прва, Мирамаре, Студеница, Два дана кроз чешко-саску Швајцарску, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 1865; – *Пућничке цртие Владана Ђорђевића*, књига друга, Гмуденско језеро, Крагујевац, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 1869; – *Пућничке цртие Владана Ђорђевића*, књига трећа, Цариград и Букурешт, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 1874. Поред тога, у анализу смо укључили и два засебно објављена путописа: „На броду Софија“ (*Јавор*, 1874), као и путопис „Једна ноћ у Атинама“ (*Ошцабина*, 1892).

Путописни поступак Владана Ђорђевића посматрали смо кроз сагледавање жанровских специфичности, дефинисаних већ у поднасловима „путничке црте“ и „путничке новеле“, а које се манифестују кроз бројне уметнуте приче из усмених предања или из стварног живота. Поједини истраживачи су у томе препознавали „посебан тип путничке приповијетке“ која се у српској књижевности изграђивала од 1865. године у дјелу Милана Ђ. Милићевића и Владана Ђорђевића, а настајала је „комбинацијом путописног и фабулативног (фиктивног, имагинарног) дуж исте наративне разине“.⁴ Посебна њена важност огледала се у чињеници да је подстакла пут трансформисања српске романтичарске у реалистичку приповијетку. У жанровском смислу то је отворило простор за двоструко читање ове врсте Ђорђевићевих текстова, тако да у том смислу можемо посматрати као оправдану тврдњу да он „није правио неку већу разлику између својих приповедака и својих путописа“.⁵

Посебну врсту жанровске специфичности представља чињеница да се ради о „путничким писмима“ директно упућеним именованим пријатељима или неименованим читаоцима и читаоцима, а у којима се расправља о књижевности, умјетности, политици, државном уређењу, уређењу војске, здравства и санитета, идеолошким покретима, философији и теологији. На примјер путопис „Студеница“ посвећен је и упућен „владици ужичкоме господину Јанићију“, друга књига *Пућничких цртиа* из 1869. године у цијелости је посвећена „драгом пријатељу Стевану Рајичевићу“ и сл. Међу неименованим пријатељима и свакако пажљивим и посвећеним читаоцима Ђорђевићевих путописа налазили су се и један Милан Јовановић Морски, као и Чедомиљ Мијатовић и др. У том погледу до изражаја у Ђорђевићевим путописима долази и сам акт читања и замишљени дијалошки однос наратора/казивача и наратора/читаоца, који су припадници блиске образовне, културне и етничке заједнице, те имају слична духовна стремљења и амбиције. У том смислу се у Ђорђевићевом случају може говорити и о преображају „путничког“ у „културно писмо“, које има за циљ подизање опште друштвено-политичке, културне и образовне свијести српског народа.

⁴ Душан Иванић, *Српска приповијетка између романтике и реализма*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1976, стр. 268.

⁵ Предраг Протић, *нав. дјело*, стр. 197.

Поред тога, путописни поступак Владана Ђорђевића посматрали смо и кроз сагледавање слике домаћег и страног свијета (Трст, Студеница, Крагујевац, Цариград, Букурешт, Атина, Гмуденско језеро, Чешко-Саска Швајцарска), а у оквиру тих путничких слика посебно смо указали на приказивање простора и људских судбина, те непосредних доживљаја са тих описаних путовања, као што је указано и на историјске реминисценције и подсјећање на важне догађаје који су се одиграли у прошлости тих крајева.

У једном од раних путописа „Кроз Чешко-Саску Швајцарску“ (1865), у прологу Владан Ђорђевић ставља једну карактеристичну мисао Петра II Петровића Његоша исказану у једном његовом писму у којој је идеја путовања уздигнута на сазнајни ниво суштинске спознаје свијета: „Ко не путује, тај не знаде што је свијет, што је свјетска мјешавина“.⁶ У путопису о Цариграду, који је настао приликом посјете књаза Милана Обреновића у априлу и мају 1874. године овој древној хришћанској, а тадашњој турској престоници, Ђорђевић у другом писму насталом 15. априла 1874. године отвара расправу о смислу путовања и улози путописне књижевности. Ђорђевић указује на чињеницу да постоји много људи који воле путовања, особито она путовања која произлазе из чистог уживања, а затим наглашава да ту постоје двије скупине људи: они који уживају сами у путовањима, те они који уживају у путовањима која могу подијелити са другима. За себе наглашава да спада у ову другу скупину и да му је за путовање веома важно „одабрано и весело друштво“.⁷

Ђорђевић одмах иза тога, пошто се иза Видина суочио са сиромашним бугарским селима, указује и на своју обавезу да путовања не посматра само као забаву, већ и као критичку слику друштвеног живота. Ђорђевић затим додаје да још од „времена београдског Лицеја воли екскурзије“,⁸ а за рађање те љубави одаје признање своме професору Јосифу Панчићу. „Као један од ученика Јосифа Панчића, учествовао је у екскурзијама које је овај лицејски професор са својим студентима предузимао по Србији у циљу што бољег упознавања своје домовине. Усвојивши од свог професора свест о значају обиласка и проучавања своје земље, Ђорђевић је читавог живота путовао“.⁹

Поред српских простора, међу којима се посебно издваја приказ путовања у Студеницу или опис града Крагујевца, „на страницама својих путописа Владан Ђорђевић показује необичну отвореност и пријемчивост према вриједностима туђих народа“.¹⁰ Огледа се то у задивљености пред Тршћанским заливом и тврђавом Мирамаре, пред љепотама Гмуденског језера, Чешко-Саске Швајцарске, пред заносним Босфором и Цариградом, пред древном Атином и сл. Ђорђевић исказује поштовање пред просвећеношћу и културом

⁶ Владан Ђорђевић, *Пућничке црте*, књига прва, Мирамаре, Студеница, Два дана кроз Чешко-Саску Швајцарску, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 1865, стр. 77.

⁷ Владан Ђорђевић, *Пућничке црте*, књига трећа, Цариград и Букурешт, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 1874, стр. 9.

⁸ *Исто*, стр. 12.

⁹ Љиљана Костић, „Књижевноисторијски и дидактички аспекти путописа Владана Ђорђевића“, *Зборник радова Педагошког факултета у Ужицу*, год. 15, број 14, стр. 150.

¹⁰ *Исто*, стр. 155.

западних земаља и народа, пред античком културом и традицијом, пред најновијим домашацима младе румунске кнежевине, пред цариградском историјом и грађевинама, тако да од свих њих жели понешто да научи и сазна, а онда све то да пренесе за добробит сопственог, српског народа и државе.

Путничке слике, описи нових простора и доживљаји са путовања, представљају онај изворни дио путописног казивања Владана Ђорђевића, а често су употпуњени историјским коментарима и реминисценцијама на које га асоцирају ти нови простори. Долази то до изражаја већ у раном путопису „Мирамаре“ (1864), у којем је описан град Трст и Тршћански залив, а посебно дворца Мирамаре који је био саграђен на улазу у залив и представљао је праву архитектонску атракцију за бројне туристе. Ђорђевићеве утисци су посебно снажни због чињенице да се тада први пут сусрео са морем. Присјећа се тад Његошевих стихова у славу Творца као створитеља свијета, а море је било један од најљепших храмова љепоте природе.

У путопису „Студеница“, који је настао у љето исте 1864. године, Ђорђевић велику пажњу посвећује опису путовања кроз живописне просторе Ибарске долине. При томе је посебно указано на љепоту средњовјековног града Маглича, на његову историју, а онда је приказао необични сусрет са једном дјевојком и двојцом младића који су спроводили трећег, болесног младића, кога је био запосјео „нечастиви“, у манастир Студеницу да покушају на светим моштима Стефана Немање (Светог Симеона) и Стефана Првовјенчаног (Светог Симона) да потраже лијек његовом сумашедшем стању. Ако изузмемо уметнуту причу која указује на историју болести овог несрећног младог човјека, а која је посљедица његовог упадања у чељусти коцкарске страсти и зеленашких камата, видјећемо да је приказивање изгледа манастира Студеница централни дио овог путописа. Ђорђевић најприје описује природно окружење и крајолик у долини истоимене ријеке Студенице у чијој заравни је на ријечној тераси подигнут манастир. Наглашава да је „с јужне стране цркве најлепше предвечерје у Србији“.¹¹ Одмах иза тога, попут каквог историчара умјетности описује облик грађевине, њене црквене знаменитости, бројне драгоцене фреске, а све завршава студијом у којој је дат историјат градње манастира као задужбине Стефана Немање. Ђорђевић наглашава да је манастир основао Стефан Немања 1190. године, у част Пресвете Богородице, али да је био важан за све владаре из династије Немањића. Истиче да је ту Свети Сава написао *Студенички ѿиѿик* (1208), у коме се налазило и чувено *Житије Светиої Симеона*, као и то да иза утврђених зидова манастирског града постоје четири цркве: Богородична црква и Краљева црква (Црква светих Јоакима и Ане), обје изграђене од мермера, црква Никољача (Црква светог Николе), те још једна црква, очувана у темељима. Манастир је нарочито био драгоцен и због своје колекције фресака из 13. и 14. вијека, тако да им је посвећено запажено мјесто у путопису. У Ђорђевићевим записима су честа поређења са оним што је претходно оставио Феликс Каниц у својим описима путовања по Србији. Ђорђевић преводи и анализира бројне црквене натписе, описује црквене реликвије, упоређује њену љепоту са другим гласовитим домаћим и страним црквама. Међу домаћим издваја Жичу,

¹¹ Владан Ђорђевић, *Путничке црте*, књига прва, нав. дјело, стр. 42.

а међу страним храмове из Милана, Цариграда и сл. На крају записа наглашава да се „у Студеници чува највећа светиња у земљи, мошти првога краља Стефана Немање, који се међу свецима слави под именом Светог Симеуна“.¹² Ђорђевић том приликом није посебно издвојио и мошти Стефана Првовенчаног које су такође биле похрањене у овом храму.

У путопису „Два дана кроз Чешко-Саску Швајцарску“ (написаном у Таранту и Фрајбергу, 1865. године), Ђорђевић описује путовање кроз једно „умиљато парче“ живописне земље на завијутку ријеке Лабе, од Течена до Пирне, на граници између Саске и Чешке области, које се све до почетка 19. вијека називало „Мајсенска брда“, а тек онда су га прекрстили и дали му „ово праскаво име“.¹³ Ово путовање је за Ђорђевића било утолико пријатније што је на њему упознао Венцеслава Седлачека из Прага са којим је могао да прича на сродним словенским језицима. Седлачек је учио српски језик и одушевљавао се његовом љепотом толико да га је сматрао за „италијански језик Словена“,¹⁴ а похвално је говорио о сликама Јарослава Чермака из црногорског живота. Знао је лијепо да пјева изворне чешке пјесме изразите патриотске осјећајности и сл. У том пријатном друштву појављује се и више других личности, а међу њима и госпођица Кунигунда, господин Бирхубер и др. Све то их је подстицало да причају о женским слободама, о љубави, о историјским романима, о природним љепотама на које их је изазивала лијепа планина Розенберг и сл.

Сличан живописни планински амбијент Аустрије (у троуглу између Гмудена, Ишла и Салцбурга) проналазимо и у путопису „Гмуденско језеро“ (1869), али је у њему приказивање слика са путовања значајно скрајнуто и подређено казивању „путничке новеле“ о мелодрамској љубави. Ђорђевић пажљиво описује сапутнике у вагону трећег разреда, а затим усмјерава пажњу на госпу Варвару, прелијепу калуђерицу. Ђорђевић наглашава да није „видео лепше девојке од Крушевца до Петрограда и од Беча до Москве“,¹⁵ те да га је подсјетила на једну лијепу ученицу из теразијске полугимназије у коју су сви ђаци у Београду били заљубљени. Ђорђевић жали што је дјевојка постала калуђерица и види у томе „скрнављење најсветијих природних закона“. Сусрет са лијепом калуђерицом подстиче путнике из тога краја да испричају окупљеним слушаоцима животну историју лијепе возарева кћери Мирцл и њену несрећну а велику љубав са снажним младићем Лоидлом, грофовским ловцем, којег њени родитељи нису жељели. Након што је младић страдао у сњежној лавини Мирцл је одлучила да се закалуђери. Поред ове животне приче у путопис је уметнута и једна „локална бајка“ о легендарној љубави Конрада и Лунгарде. „Ова заинтересованост за људе и људске судбине јесте обележје свих српских путописа 19. века, који су се огледали у жанру путописне приповетке. Ово је довело и до преображаја уобичајеног аутодијегетичког модела приповиједања у хомодијегезу, где наратор има само улогу сведока“.¹⁶

¹² *Истио*, стр. 50–51.

¹³ *Истио*, стр. 88–89.

¹⁴ *Истио*, стр. 113

¹⁵ Владан Ђорђевић, *Путничке црте*, књ. 2, Гмуденско језеро, Крагујевац, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 1869, стр. 13.

¹⁶ Александар Костадиновић, *Слика стираној светињи у српском путопису 19. века*, докторска дисертација, Филозофски факултет Ниш, 2016, стр. 252.

Ђорђевић поред свега тога доста пажње посвећује описима планинске природе, а просто је опијен љепотом језера и жали што није имао сликарског дара да све то овјековјечи на платну: „Колико је звезда на небу толико је ситних таласића и игрушкало на површју језерском, и у свакој капљици сваког таласића на по се, разбијаше се сунчана светлост у црвене, неранцасте, жуте, зелене, модре и љубичасте зраке, из којих се састоји. Каква мешавина боја!“¹⁷

У путопису „Крагујевац“ (1869) Ђорђевић је превасходно усмјерен на опис града. Одмах на почетку је нагласио да је Крагујевац „крепко и живахно срце“ Србије, да је ту била смјештена „столица кнежева и целе владе“.¹⁸ Иза тога описује крагујевачку долину, јер је град био распрострањен на обје обале Лепенице, уз наглашавање да „лежи у лепој али нездравој дољи“. Ђорђевић приказује крагујевачку чаршију са бројним добро снабђеним дућанима и сељанчицама које су се кикотале око тих радњи, приказује живописни пазар, циганску махалу, као и градску механу у којој се сусретао читав живот, јавни и приватни, овога краја. У механи је слушао бројне „ерске приче“, као и гусларске пјесме, међу којима посебно издваја једну из преткосовског времена, коју није до тада налазио у збиркама народних пјесама, а пјевала је о Вуку Бранковићу и првим његовим клеветам против Милоша Обилића као могућег издајника у Косовском боју. Жалио је што пјесму није одмах записао, а сутрадан није могао да пронађе епског пјевача, за кога су му саопштили да је био из села Цветојевца.

Значајан путописни сегмент посвећен је посјети Тополивнице, коју је успоставио још Милош Обреновић, а тренутно је запошљавала 30–40 радника и правила веома добре и цијењене топове. Посебно издваја прерано умрлог поручника Косту Надрљанског који је основао и водио на изврстан начин артиљеријску лабораторију у саставу Тополивнице. Ђорђевић описује и градско читалиште, а затим користи прилику да изнесе својеврсну доситејевску расправу о потреби образовања женске дјеце, јер ће она касније када постану мајке бити први и најбољи учитељи своје дјеце, „јер ниједно доцније васпитање, па нека је још толико брижљиво и савесно, неће накнадити мајчино гајење“.¹⁹ Ђорђевић иза тога отвара читаву моралистичку расправу о васпитању градских фрајлица, о нарушавању породичних патријархалних односа, о узајамном мушко-женском поштовању, јер само ће тако васпитана жена касније бити добра мајка. На крају путописног записа о Крагујевцу, Ђорђевић се осврће и на постојање омладинског друштва „Шумадија“, које је настало као реакција на формирање Уједине омладине српске у Новом Саду, у августу 1866. године.

Путопис „Цариград“ настао је у априлу и мају 1874. године приликом Ђорђевићевог путовања у делегацији књаза Милана Обреновића, који је ишао у званичну државну посјету Турској царевини. Након уводне глорификације књажеве владавине Србијом, Ђорђевић описује путовање бродом „Сечењи“ низ Дунав, од Вишњице у Београду, преко Смедерева, Доњег Милановца, Текије, Ђердапа и Кладова у Србији, а онда и Турн Северина, Видина

¹⁷ *Истио*, стр. 49.

¹⁸ *Истио*, стр. 119.

¹⁹ *Истио*, стр. 139.

и бројних других градова у Румунији и Бугарској, све до Рушчука и ушћа у Црно море у луци Варна. Пловидба преко Црног мора била је праћена описом снажне буре која је изазавала код Ђорђевића морску болест и мучнину, тако да се осјећао као некада Доситеј Обрадовић и чинило му се да плови на једној половини љуске од ораха.

Долазак у Цариград и смјештај у палати Бејкос на Босфору, која је представљала прави рај на земљи, помогла им је да забораве све путничке муке од Варне до Босфора. Ђорђевић даље путописно казивање о Цариграду усмјерава у два правца. Први путописни правац приказује љепоте града и његове знамените грађевине, преплетене са историјским реминисценцијама о цару Константину као градитељу Цариграда, те бројним другим личностима и датумима важним за овај простор, као и обичаје и начин живота људи из овога великог града. Други правац приказује књажеве државничке обавезе и бројне сусрете са турским и другим званичницима из црквеног, привредног и политичког живота. Посебно је апострофирана књажева посјета „цариградској српској школи“. Међу природним љепотама Босфора посебно издваја Златни рог и предграђе Галату, описује два велика понтонска моста преко залива, а међу грађевинама православну патријаршију, негдашњу цркву Свету Софију, коју је султан Мехмед након освајања Цариграда преобратио у џамију са још осам других цркава.

Путописно казивање је прожето бројним дигресијама, често бизарним и сасвим неважним, али су неке међу њима свакако веома интересантне. Издвајамо запис о томе како је Ђорђевић у часовима доколице у Цариграду читао поједине књижевне саставе. Посебно су апострофирана „стихотворенија“ Ђорђа Марковића (Кодера), које је овај пјесник био написао као добродошлицу књазу Милану. Ђорђевић искрено констатује да је неколико сати студирао тих 75 стихова, да је покушавао да тумачи бројне „разјаснице“, али да на крају мора признати да „ништа не разуме“. Казали су му да је пјесник Марковић био близак са Симом Сарајлијом, а све га је то подсјетило на један ранији Вуков разговор са Сарајлијом у којем га је савјетовао да мора да „проучава српски језик, а не да кује нове ријечи“, а Сарајлија му је одговорио: „Ти си Вуче српскоме језику слуга, а ја сам му госа!“²⁰

Ђорђевић исписује епизоде о ферецама које су тамошње жене носиле преко лица, а све то поткрепљује једном новелом о „Шамару“ коју је добио у Цариграду лорд Литн Булвер, енглески краљевски амбасадор, када се тако радознао загледао испод једне фереце у лице младе и лијепе Туркиње. Међу путописним дигресијама издвајамо и поетизовану философску расправу о мору и размишљање о пролазности и непостојаности људског живота наспрам постојаности и ванвремености мора. Судбина једне младе дјевојке изванредне љепоте, која је због изгубљене љубави пореметила памећу, отвара простор за расправу о љубави као најсилнијем осјећању и сл.

Долазак у Букурешт и путопис посвећен доласку српског књаза Милана у овај престоли румунски град, представља заправо наставак приказивања путовања из Цариграда. Отуда путопис „Пут у Букурешт“, који је настао у мају 1874. године, представља

²⁰ Владан Ђорђевић, *Пућничке црте*, књига трећа, Цариград и Букурешт, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 1874, стр. 53.

намјеру да се српска публика упозна боље са овим државним простором који је настао обједињавањем двије „пређашње кнежевине Влашке и Молдавије“.²¹ Ђорђевић издваја и остале знатне вароши у Румунији, као што су Јаш, Галац, Браила, Крајова, Боточани и Плојешти. Издваја и за њега драгоцјено познанство са доктором Давилом, поријеклом Французом, који је успоставио нови тип војног санитета у кнежевини и сл. Указује и на друге државне институције, касарне, војне фабрике, болнице, школе, заводе за умоболне, а све то са циљем да стекне искуства која ће моћи бити примијењена у Србији.

У кратком путопису „На броду Софија“ (*Јавор*, 1874), само су дјелимично предочене изворне путничке слике на броду који је ишао Дунавом од Београда до Пеште, које приказују неподношљиву љетњу врућину и муке путовања у таквим временским условима, а средишња пажња посвећена је разноликим путничким расправама. Међу њима су се издвајали један стамени архимандрит и један занесени професор, а расправљали су о непријатељским односима Хрвата и Срба, о Ренановој књизи *Животи Исусов*, као и о другим омиљеним полемикама које су у то доба вођене између теолога и филозофа: о Богу, Адаму и Еви и сл.²²

Као што смо у уводу нашег огледа напоменули, Ђорђевић је био посланик Србије у Атини (1891–1893), а резултат тога је његов путопис „Једна ноћ у Атинама“, који је објављен у часопису *Ошацибина* (крајем 1892. године).²³ Путописац одмах на почетку прибјегава једној необичној хиперболи и наглашава да би се описала љепота атинских ноћи неопходно је бити пјесник, али ни то није довољно да би се испјевале све те ноћи. Већ двије хиљаде година се пјевало о томе, а „прохујаће још многе хиљаде година на овој земљи, изређаће се многи народи, још многе културе, и њихови ће песници певати лепоту атинских ноћи и опет неће бити исказана сва та безгранична лепота“.²⁴

Ђорђевић се осврће и на разлоге због којих се одлучио на стварање овог путописа. Први је долазио из Београда и односио се на критике да часопис *Ошацибина* није више онако добар као што је био раније док је за ауторски табак могао да плаћа читавих „десет дуката“, а други је разлог био у самој Атини и представља израз „захвалности“ што је имао срећу да живи у овом граду гдје можете свом снагом мислити и дисати.

Путописно приказивање Атине није било нимало једноставно због величине града, као и због бројних знаменитости. Ђорђевић је пошао од сјеверног краја града, од Михал-Воде (названо по фанариотском војводи Михаилу), до центра града гдје се налазила велика пијаца, нова станица атинске подземне жељезнице, љетње позорнице „Слога“, па све до луке Пиреј. Главна улица подијелила је град на двије цјелине: на источно, господску, те на западну, трговачку и занатлијску страну. У средишту се налазио

²¹ *Истио*, стр. 147.

²² Владан Ђорђевић, „На броду Софија“, *Јавор*, број 34–36, Нови Сад, 1874, (број 34) с. 1057–1064, (број 35) с. 1089–1094, (број 36) с. 1023–1028.

²³ Владан Ђорђевић, „Једна ноћ у Атинама“, *Ошацибина*, год. 10, књ. XXXII, свеска 125–129, Штампариа Краљевине Србије, Београд, 1892, стр. 36–101.

²⁴ *Истио*, стр. 36.

Краљевски двор, а изнад града бројне античке знаменитости, попут Партенона, Акропоља, Иродовог позоришта и сл.

Ђорђевић посебну пажњу посвећује атинским позориштима, али наглашава да упркос бројним љетним позорницима овај древни и богати град још није имао сталног или народног позоришта. Описује при томе и поједине позоришне представе, углавном из националне историје борбе са Турцима (нешто што је Ђорђевића подсећало на наше драмске обраде Косовског боја), са посебним приказом динамичног односа публике према ономе што се одигравало на сцени. Поменути су имена и тадашњих актуелних атинских драмских писаца (Ангелос Влахос, Коромилас, Антонијадес, Василијадис и сл.), затим су наведени опширни и вјероватно сасвим непотребни дијалози појединих комедија и водвиља. Све то је допринијело да казивање о љепоти атинских ноћи буде скрајнуто и стављено у други план, чиме је путопис изгубио на умјетничкој димензији.

Као путописац Владан Ђорђевић је настављач разнолике српске путописне традиције 18. и 19. вијека, која је једним значајним дијелом била утемељена у аутобиографско-мемоарском дјелу Доситеја Обрадовића и његових сљедбеника, а потом у најизворнијем облику у дјелу и око дјела Љубомира Ненадовића из средине и друге половине 19. вијека. Ђорђевић је припадао оној генерацији српских писаца који су стварали на поетичкој међи између романтизма и реализма, а који су сам чин путовања и путописне текстове изведене из тих путовања, стварали из задовољства и прагматичних циљева. Подједнако се то могло препознати у њиховој потреби да оставе траг о тим својим путничким задовољствима, утисцима и искуствима, али и у њиховој намјери да свједочењем о просторима и људима, које су упознали и са којима су се сусретали, остваре бројне поучне и образовне циљеве у каснијој стварности и животу сопственог народа. У томе је Ђорђевић био поетички близак и заједнички је дјеловао са својим бројним књижевним пријатељима. Посебно овом приликом издавајемо Чедомиља Мијатовића и Милана Јовановића Морског.

Закључујемо да је Владан Ђорђевић у путописним текстовима подједнако био путописац и приповједач, импресиониста и аналитичар, приповједач и слушалац, коментатор и читалац, те документариста и имагинатор. Можда и без праве поетичке свијести о томе, као и са присутним недостацима у путописном казивању, Ђорђевић је помјерио границе прозних жанрова, иницирао је трансформацију романтичарске и стварање новог типа реалистичке приповијетке из друштвеног живота, а затим је српској култури подарио нова сазнања о сопственим просторима (Студеница, Крагујевац), те о страним замљама и народима (Трст, Гмуден, Цариград, Букурешт, Атина). У путопису је препознавао сазнајни и умјетнички потенцијал, а кроз утилитарну функцију настојао је да унаприједи културу свога народа и институције своје државе. У том смислу се може говорити и о важном доприносу Владана Ђорђевића у преображају „путничког писма“ у „културно писмо“, које је имало за циљ подизање опште друштвено-политичке, културне и образовне свијести српског народа. Све су то разлози који нас подстичу да посматрамо путописну прозу као један од бољих сегмената у иначе разуђеном и умјетнички неуједначеном књижевном дјелу Владана Ђорђевића.

ЛИТЕРАТУРА

Деретић, Јован (1980). „Неуспех историјског романа“, *Српски роман 1800–1950*, Нолит, Београд, стр. 93–107.

Ђорђевић, Владан (1865). *Путничке црте Владана Ђорђевића*, књига прва, Мирамаре, Студеница, Два дана кроз чешко-саску Швајцарску, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 189 с.

Ђорђевић, Владан (1869). *Путничке црте Владана Ђорђевића*, књига друга, Гмуденско језеро, Крагујевац, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 149 с.

Ђорђевић, Владан (1874). *Путничке црте Владана Ђорђевића*, књига трећа, Цариград и Букурешт, Државна штампарија Кнежевине Србије, Београд, 190 с.

Ђорђевић, Владан (1874). „На броду Софија“, *Јавор*, број 34–36, Нови Сад, 1874, (број 34) с. 1057–1064, (број 35) с. 1089–1094, (број 36) с. 1023–1028.

Ђорђевић, Владан (1892). „Једна ноћ у Атинама“, *Отаџбина*, год. 10, књ. XXXII, свеска 125–129, Београд: Штампарија Краљевине Србије, стр. 36–101.

Иванић, Душан (1976). *Српска приповијетка између романтике и реализма*, Институт за књижевност и уметност, Београд, стр. 269–275.

Костић, Љиљана (2012). „Књижевноисторијски и дидактички аспекти путописа Владана Ђорђевића“, *Зборник радова Педагошког факултета у Ужицу*, год. 15, број 14, с. 149–162.

Костадиновић, Александар (2016). *Слика сираној светиа у српском путопису 19. века*, Филозофски факултет Ниш, 335 с.

Протић, Предраг (1986). „Проза Владана Ђорђевића“, *Сумње и надања. Прилози проучавању духовних кретања код Срба у време романтизма*, Просвета, Београд, стр. 184–209.

Goran M. Maksimović

TRAVELOGUE PROSE BY VLADAN ĐORĐEVIĆ

S u m m a r y

Three books authored by Vladan Đorđević that belong to travel prose (1844–1930), published under the unique title *Putničke crte* in the State Printing Office in Belgrade in 1865, 1869, 1874, are analyzed in the paper as well as two other travel books *Na brodu "Sofija"* (Javor, 1874) and *Jedna noć u Atinama (Otažbina, 1892)*. The paper pointed out genre characteristics given in the form of subtitles (travel note, travel novella), fragmentation and the instructive character of travel writings, and then the image of the domestic and foreign world in these travel notes (*Trst, Kragujevac* and *Studenica, Carigrad, Bukurešt, Atina*, and *Češko-Saska Švajcarska*). Particular attention was paid to the depiction of space and people, and the immediate experiences from the described journeys, as well as the historical reminiscences and reminiscences of important events that took place in the past of those regions.

Keywords: travelogue, short story, stories, domestic, foreign, past, present, scope, people, history